

MEZEI TÍMEA – JANCSÁK CSABA

Dél-alföldi roma fiatalok jövőorientációi és értékpreferenciái

Bevezetés

A magyar társadalom legsérülékenyebb és legnagyobb társadalmi kitettségű csoportját a hátrányos helyzetű fiatalok jelentik, amelynek jelentős részét roma fiatalok alkotják (Orsós 2015; Zolnay 2015; Bihari 2021; Trendl 2021; Varga-Csovcsis 2021; Forray, 2022). A roma közösségeket érintő társadalmi nehézségeket az elmúlt évtizedekben már számos nemzetközi kutatás (pl.: Abubakar et al., 2015; Bhabha & et al., 2017; Hepworth, 2012, Hofmann, 2019) és hazai tanulmány (pl.: Elek, 2022; Fejes & Szűcs, 2018; Forray, 2022; Kemény & Janky, 2004, Kertesi & Kézdi, 2006) vizsgálta. Az érdembeli előrelépés a népcsoport inklúziós folyamatában minimális (sőt egyes területeken visszalépés is tapasztalható; pl: Kende et al., 2021).

Jelen munka célja dél-alföldi roma/cigány fiatalok kulturális hagyományainak, oktatási helyzetképének, a közösségeik belső világának, a társadalmi értékekről alkotott elképzeléseinek, a vallott és praxis érték preferenciájának, jövőorientációjának és céljainak feltárása.

A munka elméleti háttere először röviden ismerteti a dél-alföldi roma/cigány népesség demográfiai adatait. Ezt követően a kapcsolódó konstruktumok kibontása következik, úgy mint a hazai roma/cigány népesség oktatási helyzete, a roma fiatalok jövőképe és értékpreferenciái.

Az empirikus egységben roma ($n_1=197$) és nem roma ($n_2=125$) származású (12-25 év közötti) fiatalok töltötték ki egy saját fejlesztésű kérdőívet. A mérőeszköz egy Likert-skálán alapuló kérdéseket tartalmazó kérdőív, melyet zárt és nyitott kérdések egészítenek ki a fiatalok véleményének és gondolatainak részletesebb megértése érdekében. E tanulmány elsősorban a roma rész minta válaszaira koncentrálni, hogy alaposabban megértsük az ő véleményüket és gondolataikat. A későbbiekben egy összehasonlító elemzés is készül majd.

Az eredmények révén szeretnénk információt és tudást nyújtani a közösségek, települések és régiók oktatási intézményeinek fejlesztési folyamataihoz. Emellett a későbbiekben segíteni kívánjuk az oktatási és kulturális szolgáltatások hatékonyabb tervezését és meghatározását is.

Roma/cigány populáció a Dél-Alföldön

Hazánkban 600-800.000 főre becsülik (Bernát, 2014; Hablicsek, 2007; Pénzes, Tátrai & Pásztor, 2018) a cigány/roma kisebbséghez tartozó lélekszámot (Kapitány, 2015). A Dél-Alföld régiójában összesen 18 001 fő vallotta magát romának a 2022-es hazai népszámlálás alapján. Ebből Bács-Kiskun vármegyében 8249 fő (az összlakosság 1,67%-a), Csongrád-Csanád vármegyében 3562 fő (az összlakosság 0,9%-a), Békés vármegyében 6190 fő (2%) nyilatkozott e nemzetiséghez való tartozásáról (KSH, 2022). A népszámlálási adatokat azonban körültekintően kell kezelni, mert az emberek gyakran érzékenyek lehetnek az etnikai vagy kulturális azonosításra, és ez befolyásolhatja, hogy hogyan válaszolnak az ilyen jellegű kérdésekre. Így feltételezhetjük magasabb a roma/cigány identitású személyek száma e régióban is.

Témához kapcsolódó konstruktumok

2.1. Roma/cigányok hazai oktatási helyzetképe

A hazai roma társadalmat - több indikátort figyelembe véve-kedvezőtlen helyzet jellemzi. Egyes korábbi becslések szerint a romák közel 76%-a él a szegénységi küszöb alatt (Gábos et al., 2013). A közoktatásnak a tankötelezettség bevezetése óta kiemelkedő szerepe van a társadalmi egyenlőtlenségek felszámolásában. A PISA-felmérések, az egyéb OECD és a hazai kutatásokból az tűnik ki (pl. Csapó et. al., 2014, Kertesi & Kézdi 2006, OECD 2001, PISA, 2013), hogy Magyarországon különösen szoros összefüggés van az iskolai végzettségi esélyek, az iskolai teljesítmény, a jövőbeli pályaválasztás, a munkaerő-piaci sikeresség és a személyes-családi szociokulturális háttér között. A kutatási eredmények szerint általánosságban alulteljesítettek a magyar tanulók a felméréseken, és jelentős eltérés mutatkozott a különböző családi háttérű tanulók eredményei között. A reziliens (kedvezőtlen családi háttérük ellenére jó eredményeket elérő) tanulók száma is elenyésző hazánkban (Csapó et. al., 2014). Ezen okokból kifolyólag is tekinthetők a hátrányos helyzetű fiatalok a magyar társadalom egyik legkiszolgáltatottabb és szociálisan legveszélyeztetettebb csoportjának. E társadalmi réteg jelentős részét roma származású személyek alkotják.

2.2. Roma fiatalok és a jövőorientáció/ jövőkép

A jövőről való gondolkodást a nemzetközi szakirodalomban jellemzően jövőorientációnak nevezik (Bató & Fejes, 2013). A jövőorientáció az egyén azon képes-

sége és szándéka, hogy tervezzen és gondolkodjon előre a jövőbeli célokról, lehetőségekről és kihívásokról (Szabó et al., 2022). A tanuló aspektusából nézve a jövőorientáltság azt jelenti, hogy az egyén felkészül a jövőbeli kihívásokra és lehetőségekre, és aktívan tervezi a jövőt (Seginer, 2009). Ugyanakkor Piaget és Inhelder (2004) szemléletében a jövőorientáció egy olyan kognitív séma, amely oksági kapcsolatok szerint szerveződik (idézi Szabó et al., 2022). E meghatározással kapcsolatban Seginer (2019) hangsúlyozza, hogy a jövőorientáció fontos fejlődési feladat a serdülők számára, mivel az egyének jövőszemlélete megalapozza a célmeghatározást és a tervezést. Ebből a megállapításból az következik, hogy a jövőorientáció fejleszthető konstruktum, amely pozitívan befolyásolja a tanulási motivációt.

Egyes kutatók úgy vélik, hogy azok a diákok, akik magasabb szintű jövőorientáltságot mutatnak, hajlamosak a tanulmányi célokat közelebbinek érzékelni, és így magasabb motivációval rendelkeznek.

A jövőkép egy elképzelés arról, hogy mi a jövőben elérendő cél vagy állapot (Seginer, 2009). A jövőkép segítségével az egyén képes hosszú távú célokat és terveket kitűzni tanulmányai és karrierje terén. A jövőkép az időperspektíva és jövőorientáció részét képezi (Váriné, 2004).

Ahhoz, hogy az egyén jövőorientált legyen, meg kell lennie annak a nézetének, hogy a jelenben végzett viselkedés növeli annak valószínűségét, hogy egy jövőbeli cél valamikor a jövőben megvalósul. Emellett a jövőben bekövetkező célnak ösztönző értékkel kell rendelkeznie, és elég értékesnek kell lennie ahhoz, hogy a viselkedésformákba bekapcsolódjon. Ahhoz, hogy egy gyermek/fiatal a jelenben tanuljon, úgy kell vélnie, hogy a jövőbeli tanulmányi siker olyan cél, amely elég fontos számára, és a viselkedése a jövőbeli tanulmányi sikerhez vezet (Brown & Jones 2004).

A hazai szakirodalomban csak néhány esetben lelhető fel olyan munka, amely elsősorban a jövőorientációra/jövőképre összpontosít (Szabó et al., 2022; Szalai, 2008; Homoki, 2010).

Az egyik legnépszerűbb téma, melyben érintik a roma fiatalok jövővel kapcsolatos elképzeléseit, a különböző tehetséggondozó programokhoz kapcsolódó hatásvizsgálatokhoz köthető, illetve az abban résztvevő tanulók/hallgatók életút elemzéseikhez. Vizsgálták például a középiskolásokat bevonó Arany János Programot (Fehérvári & Liskó, 2016), a Roma Integrációs Programban levő intézményeket (Szalai, 2008), és a felsőoktatáshoz rendelhető, egyre bővülő szakirodalmat átölelő Roma Szakkollégiumokat (Farkas, 2018; Forray, 2014; 2022; Jancsák, 2015; Trendl, 2015; Varga, Trendl & Vitez, 2020). Az életutak vizsgálata felmerült a tehetséggondozó programokon kívül is (pl.: Varga, 2017). Visszatérő témakört jelentett még a reziliencia és inklúzió (Farkas, 2018; Varga, 2017), valamint a diszkriminációs tapasztalatok feltárása (Bhabha et. al., 2017).

A bevont tanulmányok földrajzi vonatkozás területén viszont nem mutatnak túl változatos képet, a kutatások legtöbbször ugyanis Magyarország területén készültek. A témához kapcsolódóan mindössze három angol nyelvű cikk került

azonosításra (Bhabha et. al., 2017, Dimitrova et al., 2018; Roth, & Sergiu-Lucian, 2013) amely nem hazai mintát vizsgált, hanem Szerbia, Románi és Bulgária területén vizsgálódott. A külföldi kutatások alacsony száma nem meglepő, tekintve, hogy Magyarország élen jár a romák, különösen az értelmiségiek kutatásában, és csak az elmúlt évtizedben jelentek meg külföldi szerzők publikációi a nemzetközi angol nyelvű szakirodalomban.

A hazai kutatások területi eloszlását vizsgálva megállapítható, hogy több tanulmány vont be országos mintát, ugyanakkor vannak domináns vármegyék hazánkban, ahol több kutatást végeztek a témán belül, pl.: Baranya-vármegye (pl.: Trendl, 2015; Varga, 2017; Varga, Trendl & Vitez, 2020).

Módszertan tekintetében három nagy csoportot különböztethetünk meg: írásbeli kikérdezésen alapuló, szóbeli kikérdezésen alapuló és vegyes-módszertant magába foglaló munkák. Az eredmények azt mutatják, hogy a egyes módszerek hozzák a témán belül a legárnyaltabb képet, valamint kifejezetten jól körvonalazhatóak az életútinterjúkon keresztül a jövőképek alakulása.

A jövőorientációval kapcsolatosan a tanulmányokban közölt egyes eredmények vegyes képet sugallanak, hiszen némelyikben a roma tanulóknak borúlátóbbak a jövőbeli terveiket illetően, mint nem roma társaik (pl.: Szalai, 2008), máskor a gyermekkori jövőképek túlszárnyalják a későbbi realitást (pl.: Varga, 2017); és nem utolsó sorban előfordulnak olyan vizsgálatok is, ahol a roma fiatalok derűlátó jövőképet festenek le válaszaikban (pl.: Farkas, 2018; Fehérvári & Liskó, 2016; Gulyás, 2022; Jancsák, 2016; Trendl, 2015). Ez az ambivalens kép valószínűsíthetően azért alakult ki, mert a különböző vizsgálatokban más célcsoportot vontak be a vizsgálatokba. Ahol a roma fiataloknak pozitívabb jövőképük volt, ott általában valamilyen támogatási programban vettek részt, ami pozitív kilátásaik egyik oka lehet. Mivel a jövőről való gondolkodáshoz kapcsolódó szakirodalomban is hangsúlyozzák, hogy a tanulók jövőorientációja fejleszthető, valószínű, hogy ezekben a programokban a jövőkép kialakítására irányuló erőfeszítések a képzés középpontjában álltak (pl.: mentorok bevonása). Összegezve elmondható tehát, hogy a hátrányos helyzetű fiataloknak, különös tekintettel a roma etnikai kisebbség csoport tagjainak fontos mobilitási lehetőséget biztosítanak a támogató programok (pl. Tanoda, AJP, Roma Szakkollégiumok); amely kezdeményezések nagy hangsúlyt fektetnek a jövőorientáció formálására. A programokban használt jó gyakorlatokat érdemes lenne kiterjeszteni a közoktatási szférába is, mivel a derűlátó jövőkép hozzájárul az iskolai sikerességhez (Bató & Fejes, 2013) és a későbbi munkaerőpiaci boldoguláshoz.

2.3. Roma fiatalok értékpreferenciái

Az értékek belső meggyőződések, melyek érzelmi töltettel rendelkeznek, és motiválják az emberek cselekedeteit. Ezek általánosan jelen vannak az életben, hierarchiában állnak egymással, és kritériumokat szolgáltatnak a cselekedetek értékeléséhez és irányításához. Fontos szerepet játszanak a társadalmi és személyes

szerveződésben és változásban, egyéni különbségeket mutatva az értékprioritások és az értékek által befolyásolt magatartás révén. Az értékek vezérelve egy személy vagy egy csoport életében, és általában a nézetrendszerek központi elemei (Schwartz, 2012). Több nemzetközi tanulmány vizsgálta már az értékpreferenciák változását (Halman et al., 2022; Telesiene-Gross, 2017; Kolarz et al., 2022; Inglehart et al., 2014), de kevés figyelmet fordítottak a különböző etnikai csoportok eltérő értékrendjére, így a roma csoportok értékeit is csak kevés munka tárgyalja részletesen (Trásy, 2023).

Szokolczai (1982) tanulmánya összeveti a romák és a teljes hazai, hasonló szociális helyzetben lévő népesség értékrendszereit. A kutatás rámutat arra, hogy bár az anyagi javak mindkét csoport számára fontosak, a romák értékpreferenciája egyes pontokon eltér a többségi társadalométól. A romák magasabbra értékelik a boldogulással és előrejutással kapcsolatos értékeket, míg a hasonló szociális rétegben élők kevésbé törekszenek a jobb élet elérésére. Ezenkívül, a munkával, házával és szabadsággal kapcsolatos értékek kevésbé fontosak a romák számára, és a konformista értékek jelentősége is alacsonyabb a nem romákhoz képest (Trásy, 2023).

Jancsák (2015) kutatása arra összpontosított, hogy hogyan befolyásolja a Szegedi Keresztény Roma Szakkollégium intézményi közegének és programjainak részvétele a roma fiatalok értékrendjét és társadalmi integrációját, valamint ennek hatását a munkaerő-piaci helyzetre. A szerző arra a megállapításra jutott, hogy a szakkollégisták esetében erős jelenlétét mutatják az univerzális (pl. belső harmónia!; szerelem/boldogság; családi biztonság) és posztmateriális értékeket (pl. szabadság; kreativitás; élvezetes élet), mint a tradicionális (pl. udvariasság; vallásos hit; nemzet szerepe, hazaszeretet) és materiális (pl. gazdagság) értékeket. A Roma Szakkollégium lakóinak értékpreferenciái eltérnek az Szegedi Tudományegyetem más kollégiumainak lakóitól: erősebben hangsúlyozzák a belső harmóniát, a békés világot, a kreativitást és a vallásos hitet, míg kevésbé preferálják a gazdagságot és a hatalmat.

Bocsi és Csokai (2015) munkájában roma fiatalok munkaértékeit térképezte fel 15-29 éves fiatalok körében. A tanulmány arra összpontosított, hogy megértsük, milyen munkaértékekkel rendelkeznek a 15-29 éves roma fiatalok. A kutatás azt mutatta, hogy bár a résztvevők nagy hangsúlyt fektetnek a külső motivációra, az etnikai hovatartozásuk továbbra is hatással van munkaészlelésükre. Ez alapján javasolnak további kutatásokat és stratégiák kidolgozását a roma fiatalok munkaerő-piaci beilleszkedésének elősegítésére.

Trásy (2023) Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében kérdőíves módszerrel végzett vizsgálatot a roma népesség bevonásával, az értékpreferenciák mérésére. Az eredmények szerint a megkérdezett romák számára a posztmateriális értékek közül a szabadság és az egyenlőség, az univerzális értékek közül a család, az egészség voltak a legfontosabbak. A materiális értékek, mint például a gazdagság, kevésbé voltak fontosak számukra. A vizsgálatból az is kiderült, hogy a romák jobban bíznak az állami intézményekben, mint a civil, egyházi vagy piaci

szervezetekben, biztonságban érzik magukat saját környezetükben, de kevésbé érzik, hogy befolyásolhatják a közügyek alakulását vagy a környezetüket.

Az említett kutatások kimutatták, hogy a roma fiatalok értékpreferenciáinak középpontjában gyakran olyan egyetemes és posztmaterális értékek állnak, mint a család, az egyenlőség és a szabadság. Emellett a hagyományos és anyagi értékek kisebb jelentőséggel bírhatnak számukra. A tanulmányok azt is érzékeltették, hogy a roma fiatalok bizonyos értékek tekintetében eltérnek a többségi társadalomtól, ami befolyásolja mindennapi döntéseiket és társadalmi beilleszkedésüket

A kutatás céljai és indoklása

Jelen tanulmány célja a dél-alföldi roma/cigány fiatalok (n=197) kulturális hagyományainak, oktatási helyzetének, közösségük belső világának, társadalmi értékfelfogásának, értékpreferenciáinak, jövőorientációjának és céljainak vizsgálata. Mindez által holisztikus szemléletű alkalmazott társadalomtudományi kutatási eredményekkel támogatni a közösségek, települések, és a régió (alap, közép és felső) oktatási intézményeinek kutatási tényeken alapuló fejlesztési folyamatait, továbbá kulturális, oktatási és képzési szolgáltatások hatékony specifikációját.

Az eredmények révén szeretnénk információt és ismeretet nyújtani a közösségek, települések és régiók oktatási intézményeinek fejlesztési folyamataihoz. Emellett segíteni kívánjuk az oktatási és kulturális szolgáltatások hatékonyabb tervezését és meghatározását is.

Módszerek

4.1. Adatgyűjtés körülményei, adatelemzés

Az adatgyűjtés főként közoktatási intézményekben valósult meg 2023 tavaszán. A Tankerületek képviselőinek segítségével vettük fel a kapcsolatot az iskolákkal, és előzetesen tájékoztattuk őket a kutatás céljairól és menetéről. Az intézményektől és kiskorú tanulók esetében a szülőktől is beleegyező nyilatkozatot kértünk, hogy biztosítsuk az adatgyűjtés etikai és jogi kereteit. A vizsgálatba minden résztvevő anonim módon és önként vett részt, és előzetesen tájékoztattuk a kitöltőket (és törvényes képviselőiket) az adatvédelmi szabályokról. A kérdőíveket főleg tanórai keretek között töltötték ki a tanulók, ha valamit nem értettek a kérdőív kapcsán, akkor készségesen válaszoltunk a kérdéseikre, és segítettük őket az értelmezésben. Az iskolai helyszínek mellett szerettünk volna elérni olyan fiatalokat is, akiket intézményi keretek között nem tudtunk bevonni (például, mert néhány intézmény elzárkózott a vizsgálattól, vagy mert szeretttük volna az un. NEET-es fiatalokat is elérni). Ezért a roma közösségek elismert tagjainak segít-

ségével olyan lakóövezeteket is felkerestünk, ahol nagyobb a roma népsűrűség, hogy kiterjesszük az adatgyűjtést. A papíralapú kérdőív mellett a kérdőív online változatát is elkészítettük. Az adatokat az SPSS Statistic 25 programmal elemeztük.

4.2. Minta

A vizsgálatba bevont résztvevők (n=322) kiválasztása kényelmi mintavétellel történt. A fiatalok önként vállalkoztak a vizsgálatba való részvételre. A résztvevők mindegyike állandó vagy tartózkodási címmel rendelkezik a Dél-Alföld (Békes, Csongrád-Csanád, Bács-Kiskun) valamelyik vármegyéjében. Az összes résztvevő életkora 12 és 25 év között volt, és átlagosan 15,4 év volt a vizsgálat időpontjában.

Az etnikai hovatartozás tekintetében a résztvevők csoportosítása a következőképpen alakult: 81 fő az Oláh cigány csoportba tartozott, 5 fő a Beás cigány csoportba, 111 fő a Romungro csoportba, 35 fő nem tudta meghatározni etnikai hovatartozását, míg további 90 fő nem tartozott egyik felsorolt csoportba sem. Összesen 197 roma/cigány résztvevő volt a kutatásban, ami az összes résztvevő 61,2%-át teszi ki. Az elemzésekkor a mintánk roma populációját vesszük alapul, a nem roma fiatalok válaszait az összehasonlítások alkalmával vonjuk csak be.

1. táblázat. A minta etnikai megoszlása

Etnikai csoport	Fő	%
Romungró	111	34,5 %
Oláh	81	25,2%
Beás	5	1,6%
Nem tudja	35	10,9%
Nem tartozik roma/cigány csoportba	90	28%
Összesen	322 fő	100%

4.3. Mérőeszköz

Mérőeszközünk egy 5 fokú Likert-skálán alapuló kérdéseket tartalmazó kérdőív, melyet zárt és nyitott kérdések egészítenek ki a roma fiatalok véleményének és gondolatainak részletesebb megértése érdekében. Az önkitöltős kérdőív öt fő területre koncentrált: demográfiai jellemzők, oktatási helyzetkép, közösség belső világa, értékek, kulturális hagyományok, valamint jövőbeli tervek/célok. A különböző életkorú résztvevőknek korosztályokra fejlesztett kérdőívet terveztünk. Külön csoportként kezeltük az általános iskolás korú, és a már középfokú tanulmányaikat folytató résztvevőket.

Eredmények

5.1. Demográfiai megállapítások

A résztvevők közel fele (47,2%) még általános iskolában tanul, harmaduk (31,7%) szakiskolába jár, közel egy ötöde (19,3%) pedig gimnáziumba jár, míg 2%-uk nem vesz részt iskolai oktatásban. Az adatokat a dél-alföldi régióban gyűjtöttük, ahol a résztvevők lakóhelyének megoszlása a következőképpen alakult: Bács-Kiskun vármegyében 30,5%, Békés vármegyében 13,7%, Csongrád-Csanád vármegyében 55,8%. A válaszokból úgy tűnik, hogy a szülők alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek, a középiskolai végzettséggel rendelkező apák aránya 10%, míg a középiskolai végzettséggel rendelkező anyák aránya 13%. A felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők aránya mind az apák, mind az anyák esetében mindössze 2,5-2,5%. A szülők alacsony iskolai végzettsége lényegesen befolyásolja a fiatalok jövőbeli iskolai teljesítményét és eredményeit. Gyakran előre jelzi, hogy a fiatalok kisebb valószínűséggel érnek el magasabb iskolai végzettséget. Hazánkban ez a mutató jelentős hatással van a társadalmi mobilitásra és az oktatási egyenlőtlenségekre.

A résztvevők átlagosan 2 testvérrel rendelkeznek. A lakóhelyet tekintve a résztvevők többsége városban él (41,6%), míg egy jelentős részük községekben (32,5%). A megyei székhelyen élők aránya 17,7%, míg a tanyákon élők aránya viszonylag alacsonyabb, 6,2%. Lakáskörülményeiket résztvevőknek a következőképpen alakul: 74,6%-a házban, 22,8%-uk lakásban, míg 2,5%-uk tanyán él. Az, hogy a résztvevő roma fiatalok inkább községekben és kisvárosokban élnek nagyobb arányban, csökkentheti a fiatalok mobilitási lehetőségeit, megnehezítve számukra a nagyvárosi közoktatási, kulturális és a későbbi munkalehetőségekhez való hozzáférést.

Átlagosan három szobás házban élnek a résztvevők. A résztvevők között azoknak az aránya, akik szüleikkel élnek, 70,1%. A családszerkezet változatosságát mutatja, hogy csak az egyik szülőnél nevelkedők közül az édesanyjukkal együtt élők aránya 11,7%, míg az édesapjukkal együtt élők 8,1%. A nagyszülőkkel élők aránya 2,5%, a nevelőszülőknél élők aránya 1%, míg az egyéb rokonokkal élők aránya 1,5%.

Azt is vizsgáltuk, hogy milyen anyagi körülmények között élnek a résztvevők („*Van-e olyan tapasztalatod, hogy a családdban a hónap végére teljesen elfogyott a szüleid pénze?*”). A résztvevők 38,1%-a jelezte, hogy háztartásában nem gyakori, hogy a hónap végére elfogy a pénz. Ritkán a résztvevők 21,9%-a tapasztalta ezt az eseményt, míg néha 22,3%-ukkal fordult elő. A válaszadók 14,2%-a említette többször előforduló problémaként, hogy szűkösen élnek hónap végére, míg 3,1%-uknál ez mindig problémát jelentett. Amikor a tanulók családjainak pénzügyi helyzetét értékeljük, látható, hogy jelentős részük családjában ritkán vagy soha nem fordul elő, hogy a hónap végére elfogyjon a pénz. Ugyanakkor több mint harmaduk időről időre tapasztalja ezt a helyzetet, ami kiemeli a

családi pénzügyi stabilitás kihívásait és az egyenlőtlenségeket a tanulók között. A pénzügyi szűkösség rendszeres meg tapasztalása jelentős hatással lehet a diákok mindennapi életére és a családi gazdálkodási döntéseikre.

A résztvevők 88,8%-nak van internet-hozzáférése otthon, 95,4%-nak van okostelefonja, 45,7%-uk rendelkezik tablet/laptop/asztali számítógéppel, 71,1%-uknak van mobilinternet-elérése, és 25,9%-nak játékkonzolja is van. Az eszközkhöz és az internethez való hozzáférés magas aránya jelentős lépés a romák társadalmi és gazdasági integrációja felé. Ezek az eszközök lehetővé teszik számukra, hogy kapcsolatban maradjanak a digitális világgal, könnyebben részt vegyenek az oktatásban és a munkaerőpiacon, valamint hozzáférjenek a társadalmi és gazdasági lehetőségekhez. A magas hozzáférési arányok elősegíthetik a digitális készségek fejlesztését és az online erőforrásokhoz való könnyebb hozzáférést, ezáltal támogatva a romák befogadóbb társadalmi és gazdasági részvételét.

5.2.Dél-alföldi roma fiatalok oktatási helyzetképe

A munka egyik célja a roma fiatalok oktatási helyzetképének alaposabb megértése volt. A vizsgálat során ezért a résztvevőknek a tanulással és az iskolai környezettel kapcsolatos véleményét vizsgáltuk. Felmértük, hogy szeretnek-e iskolába járni, hogyan értékelik a tanulási folyamatot, képesek-e figyelni az órákon, és rendelkeznek-e elegendő segítséggel. Emellett megvizsgáltuk, hogy mennyire érzik magukat az osztályközösség részének, és hogy preferálják-e az önálló munkavégzést.

Eldöntendő kérdésként tettük fel arra vonatkozóan, hogy szeretnek-e a tanulók iskolába járni. Az eredmények azt mutatják, hogy a résztvevők kevesebb mint fele (41,6%) szeret csak iskolába járni.

Az iskolai környezettel és tanulási tapasztalatokkal kapcsolatos attitűdök és megítélések vizsgálatához további 5 állítást adtunk, melyekkel kapcsolatban a résztvevőknek el kellett dönteniük, hogy jellemző e rájuk.

Először a tanulási nehézségekkel kapcsolatos tapasztalatok feltárását tűztük ki célul. Az adatok elemzése azt mutatja, hogy a válaszadók közel kétharmada (64,2%) válaszolta, hogy jellemző rá az állítás, azaz úgy érzi, hogy nincsenek tanulási nehézségei. Emellett vizsgáltuk, hogy a résztvevők megítélésük szerint képesek-e aktívan figyelni és koncentrálni a tanórákon. A résztvevők többsége (65,5%) azt nyilatkozta, hogy képes végig figyelni az órákon. A vizsgálat során kiemelt fontosságúnak tartottuk, hogy megkérdezzük a résztvevőket arról, van-e olyan személy, akihez fordulhatnak segítségért, ha tanulási nehézségeik merülnének fel. A gyűjtött adatok szerint a tanulók többségének (88,8%) van valaki a környezetében, aki segítséget nyújthat neki ilyen esetekben.

A tanulási környezeten belül a kortársakkal való kapcsolatok kiemelten fontos szerepet játszanak, különösen a vizsgált korosztályban. Ezért megkérdeztük a résztvevőket, hogy az osztályközösség részének érzik-e magukat. A válaszadók nagy arányban (82,2%) mondták, hogy az osztályközösség részének érzik magukat.

Egy másik állításon keresztül is felmértük, hogy hogyan érzik magukat a tanulók az osztályközösség részeként („*Órákon és házi feladatként is jobban szeretem az önálló munkát, mint a csoportos feladatokat.*”). A válaszok alapján a résztvevők több mint fele (57,9%), inkább az önálló munkát kedveli a tanórai feladatok végrehajtásakor, mint a csoportmunkát.

Megkértük a tanulókat, hogy nyilatkozzanak az elmúlt félév és a megelőző tanév iskolai teljesítményeiről. Az eredmények alapján az elmúlt félév átlagos tanulmányi eredménye 3,21 volt, míg a megelőző tanév átlaga 3,31. A min-tánkban szereplő tanulók teljesítménye így közepesnek tekinthető.

5.3. Dél-alföldi roma fiatalok közösségének belső világa

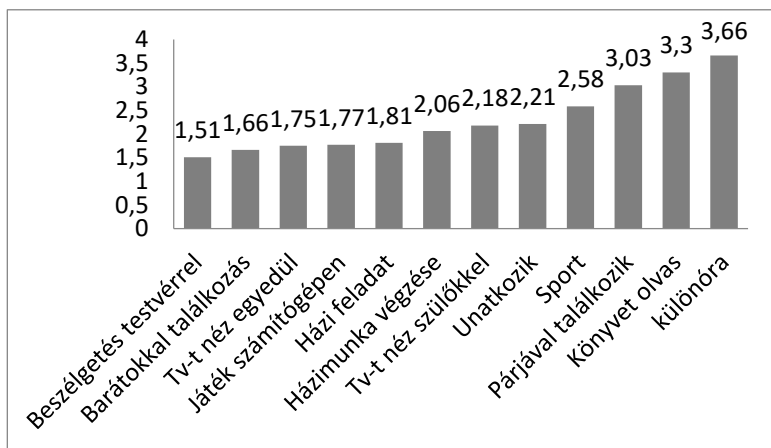
A tanulmány során a roma ifjúsági közösség belső világát is vizsgálni kívántuk. Ezért a kérdőív egyik pontjában megkérdeztük, hogy milyen gyakran végeznek bizonyos tevékenységeket, amelyekre 12 lehetséges alternatívát soroltunk fel. Az egyes tevékenységekre adott átlageredményeket az 1. ábra szemlélteti.

Az eredmények azt mutatják, hogy a társas kapcsolatokra való összpontosítás, a kortársakkal való időtöltés jelentős szerepet játszik az egyének életében, a testvérekkel való beszélgetés és a barátokkal való találkozás a két leggyakoribb jelölt tevékenység. Ezt követte a képernyő előtt eltöltött idő: az egyedüli tv-nézés illetve a számítógépen/okostelefonon való játék. A résztvevők átlagosan egy héten többször írnak házi feladatot, illetve végeznek házimunkát. Az ezt követő heti tevékenységeik a szülőkkel való televízió nézés, illetve az unatkozás. Sporttevékenységet ritkán végeznek a résztvevők, párjukkal is keveset találkoznak (nyilván itt életkorukból adódóan még legtöbb esetben nem is élnek párkapcsolatban). Könyvet még ritkábban olvasnak, és résztvevők nagy része nem jár soha különóra.

Ezen tevékenységek mellett vizsgáltuk a dohányzás, alkoholfogyasztás és szórakozás gyakoriságát is. Eredményeink szerint a roma fiatalok 21,9%-a hetente legalább egyszer dohányzik, 12,1%-a hetente legalább egyszer fogyaszt alkoholt, és 16,3%-a hetente legalább egyszer jár el szórakozni. A további eredményekből úgy tűnik, hogy a roma fiúk rendszeresebben dohányoznak ($p < 0,001$; $t = 3,724$), fogyasztanak alkoholt ($p < 0,05$; $t = 2,419$), járnak szórakozni ($p < 0,001$; $t = 3,835$), mint a roma lányok. Ezek a megállapítások rávilágítanak a szabadidős tevékenységek és az egészségkockázatot jelentő magatartásformák elterjedtségére a roma fiatalok körében, valamint a nemek közötti különbségekre, amelyeket figyelembe kell venni a közösségi egészségfejlesztési programok tervezésekor és végrehajtásakor.

A tanulmány arra is törekedett, hogy feltárja a hallgatók tanulmányok alatti foglalkoztatását. Az elemzés alapján kiderült, hogy a résztvevők 33,0%-a nyaranta dolgozik, ami a leggyakoribb válasz a megkérdezettek körében. Ezt követi azok aránya (33,0%), akik nem dolgoznak, de tervezik, hogy a jövőben munkát vállalnak. A diákok 16,1%-a alkalmanként végez fizetett munkát, míg 13,4%-

uk heti rendszerességgel dolgozik. Azok aránya, akik nem fizetett munkát végeztek (önkéntes vagy családi munka), mindössze 1,8%. Végül, a résztvevők 2,7%-a sem most, sem a jövőben nem tervezi, hogy dolgozni fog tanulmányai mellett. Az eredmények alapján a diákok többsége (66,0%) valamilyen formában már dolgozik vagy tervezi, hogy dolgozni fog a tanulmányai mellett, ami arra utal, hogy fontosnak tartják a jövedelemszerzést, de úgy szeretnék megvalósítani, hogy az ne zavarja a tanulmányi időszakot.

1. ábra
Tanulók tevékenységeinek gyakorisága
(1 minden nap-4 soha)

A kutatás során megvizsgáltuk, hogy a résztvevők mennyi időt töltenek internetezéssel naponta. Az eredmények azt mutatták, hogy a válaszadók 5,6%-a kevesebb, mint egy órát tölt internetezéssel, míg 21,8%-uk napi 1-2 órát használja az internetet. A legnagyobb csoportot a válaszadók 37,1%-a alkotja, akik napi 2-4 órát töltenek online. Ezt követően 15,2% azok aránya, akik naponta 4-6 órát interneteznek. Végül, a résztvevők 20,3%-a nyilatkozott úgy, hogy napi több mint 6 órát használja az internetet.

Ezek az adatok arra utalnak, hogy a résztvevők jelentős része sok időt tölt internetezéssel. Különösen figyelemre méltó, hogy a válaszadók több mint egyharmada (37,1%) napi 2-4 órát, míg közel egyötöde (20,3%) több mint 6 órát tölt online. Ez jól mutatja az internet széleskörű és intenzív használatát a mindennapokban.

Az online platformok térhódítása új jellegű kihívásokat és veszélyeket hozott magával, köztük a cyberbullyingot, amelynek kihatása egyre inkább érzékelhető hazánkban is. Az adatok azt mutatják, hogy a résztvevők mintegy 40%-a

tapasztalt már internetes zaklatást, ami igen magas arány. Ez azt jelenti, hogy a résztvevők jelentős hányada tapasztalhatta az online zaklatás vagy bántalmazás valamilyen formáját, ami számos negatív hatással lehet az érintettekre, beleértve az érzelmi és pszichológiai traumát is.

Emellett egyre nyilvánvalóbbá válik a napi hosszú órákon át tartó okoseszköz-használat hatása a fizikai egészségre. Ezért azt is megvizsgáltuk, hogy a fiatal romák körében vannak-e már egészségügyi panaszok („*Szokott fájni a fejed, nyakad, hátad, derekad?*”). Az eredmények azt mutatják, hogy szignifikáns kapcsolat van aközött, hogy mennyi ideig használja naponta az internetet az egyén, és aközött, hogy van-e valamilyen egészségügyi panasza ($p < 0,05$; $r = 0,145$), vagyis minél hosszabb ideig használja valaki naponta az internetet, annál nagyobb valószínűséggel tapasztal egészségügyi problémákat (a mi mintánkban a fejfájás volt a legjellemzőbb). Ezért fontos lenne olyan egészségfejlesztési és megelőző intézkedéseket kidolgozni, amelyek célja az egészségesebb digitális szokások kialakítása és az egészségügyi panaszok csökkentése a fiatal romák körében.

5.4. Dél-alföldi roma fiatalok jövőorientációja

A vizsgálat során arról is nyilatkoztak a résztvevők, hogy milyen tanulmányi előmenetelt terveznek maguknak és milyen jövőbeli terveik vannak ezen a téren. Az eredmények alapján azt tapasztaltuk, hogy csak kevés (0,5%), résztvevő nem kívánja befejezni az alapfokú tanulmányait. Az eredményekből úgy tűnik, hogy a szakiskolai végzettséget célozzák meg a legtöbben, a résztvevők közel fele. Egyharmaduk viszont érettségi bizonyítványt is szeretne szerezni. Az eredmények érdekességét tovább fokozza, hogy a vizsgált populáció közel negyede kifejezett szándékkal törekszik felsőfokú végzettség megszerzésére. Ez az adat azt sugallja, hogy jelentős számú résztvevő elkötelezett a hosszú távú tanulás és szakmai fejlődés iránt. Továbbá a tanulási célok sokfélesége arra utal, hogy a résztvevők különböző karriercélokkal rendelkeznek, és különböző oktatási lehetőségeket keresnek céljaik eléréséhez. Ez a megfigyelés nemcsak a társadalmi mobilitás és az oktatási rendszerek hatékonysága szempontjából fontos, hanem a személyes és szakmai fejlődés támogatása szempontjából is kiemelkedő jelentőségű.

5.4.1 Családalapítás

Feltérképeztük a résztvevők családalapítási és magánéleti terveit is a kutatás során. Az eredmények alapján látható, hogy a résztvevők 75%-a tervezi a családalapítást a jövőben, egy ötöde, még nem biztos benne, hogy vállalná a családalapítást, miközben csak 3,6%-uk zárkózik el teljesen ettől az ötlettől.

Az eredmények kiértékelésekor fontos megjegyezni, hogy a résztvevők többsége tervezi, hogy a jövőben családot alapít, ami azt sugallja, hogy a családi élet fontos szerepet játszik az életükben. Azonban fontos hangsúlyozni, hogy a mintában szereplő serdülők még sok esetben csak ismerkednek a párkapcsolatok

gondolatával, így jövőbeli terveiket valószínűsíthetően még nem teljesen átgondolták vagy kiforrottak a családalapítás kapcsán.

5.4.2. Gyermekvállalás

Munkánk során a jövőbeli gyermekvállalási tervek vizsgálatára is kitértünk. Saját mintánkban a fiatal romák körében a tervezett gyermekvállalás átlagos aránya 1,7, ami azt jelenti, hogy a jövőben inkább alacsony gyermekszámot szeretnének. A válaszadók többsége egy vagy két gyermeket tervez a jövőben. Eredményeink arra utalnak, hogy a mintánkban szereplő roma fiatalok családtervezési szokásai alkalmazkodnak a modern társadalmi-gazdasági környezethez.

5.4.3. Az életciklus mérföldkövek

A kutatás során azt is megvizsgáltuk, hogy a résztvevők milyen életkorban várják az egyes fontos életesemények bekövetkezését, illetve ha ezek már megtörténtek, hány évesek voltak akkor („*Te mit gondolsz, hány éves korodban fognak bekövetkezni az alábbiak?*”). Ezen kérdés segítségével feltérképeztük a válaszadók személyes élettapasztalatait és jövőbeli terveit, különös tekintettel olyan mérföldkövekre, mint a házasság, gyermekvállalás, karrierindítás vagy más jelentős életesemények. Ezeket a kérdéseket az általános iskolás korosztálynak nem kellett megválaszolniuk, csak az idősebb (n=104), már középfokú oktatási szinten tanulóknak.

Először azt szerettük volna feltérképezni, hogy elkezdtek –e már a résztvevők szórakozni járni. Az eredmények alapján a megkérdezettek kétharmada (68,26%) már járt szórakozó helyen önállóan. Átlagosan 15,57 évesek voltak a résztvevők, amikor először vettek részt ilyen eseményen. Akik még nem járnak szórakozni, ők 17,51 évesen tervezik átlagosan, hogy először önállóan elmennek.

Arra is rákérdeztünk, hogy létesítettek –e már párkapcsolatot a résztvevők. A kérdésbe bevont fiatalok háromnegyede számolt be arról, hogy már járt valakivel. Átlagosan 14,8 évesen kezdték meg első párkapcsolatukat a résztvevők. A vizsgálat eredményei azt is kidomborítják, hogy azok a résztvevők, akik még nem létesítettek párkapcsolatot, átlagosan 17,54 éves korban tervezik megkezdeni első párkapcsolatukat.

Emellett a vizsgálat kiterjedt arra is, hogy a résztvevők mikor tervezik megszerezni első szakmai végzettségüket. A résztvevő roma fiatalok négyötöde (80,77%) már úgy nyilatkozott, hogy első szakmai végzettségéről már határozott. Azok, akik még nem hoztak ilyen döntést, átlagosan 17,19 éves korban tervezik ennek megvalósítását.

A résztvevőket arról is megkérdeztük, mikorra tervezik megszerezni első szakmai bizonyítványukat. Összesen nyolc válaszadó jelezte, hogy már megszerzte első szakmai bizonyítványát, az átlagéletkoruk a bizonyítvány megszerzésekor 18,12 év volt. A válaszadók többsége azonban még nem szerezte meg első bizonyítványát, és átlagosan 19,11 éves korukban tervezik ezt megvalósítani. A válaszadók közel 10%-a külföldi tanulmányokat is tervez.

Az általunk vizsgált fiatalok között azt találtuk, hogy azoknál, akik már elköltöztek, az átlagéletkor 17,85 év volt (7 fő esetében). Ezzel szemben azok, akik még nem hagyták el az eredeti lakhelyüket, tehát szülővel/gondviselővel élnek, átlagosan 21,64 éves korukban tervezik az elköltözést (96 fő esetében).

Azt is megkérdeztük a résztvevőktől, hogy mikor szeretnének először rendes állásban dolgozni, vagy ha ez már beteljesült, akkor hány éves korukban. A már stabil állással rendelkező válaszadók összesen 9-en voltak, foglalkoztatásuk átlagban 18,11 éves korukban történt meg. Akik még nem rendelkeznek teljes munkaidős munkatapasztalattal, úgy tervezik, hogy 21,08 évesek lesznek átlagosan. A külföldi munkavégzést pedig a válaszadók 34% -a tervezi.

Manapság nem jellemző a korai házasságkötés, a résztvevő fiatalok közül csak kevesen (5 fő) élnek házasságban, és házasságkötésük időpontjában átlagéletkoruk 18,6 év volt. Azok, akik a jövőben terveznek házasságkötést, átlagosan 25,49 éves koruk körül kívánják ezt megvalósítani (85 fő).

A mintában négy személynek már volt gyermeke, és egy kismama is bekerült a mintába. A gyermekes résztvevők átlagosan 18,25 évesek voltak, amikor első gyermekük született. Azok azonban, akiknek még nem volt gyermekük, csak a húszas éveik végén, átlagosan 27,01 éves korukban szeretnének gyermeket vállalni.

Arra is rákérdeztünk, hogy mikor terveznek önállóan lakást/házat szerezni a résztvevők. Három résztvevő jelezte, hogy már rendelkezik ingatlannal. A többiek úgy tervezik, hogy átlagban 24,4 éves korukra fogják elérni ezen céljukat. A 2. táblázat áttekintést ad arról, hogy az egyes események mikor történtek, illetve mikorra tervezik a résztvevők életében.

2. táblázat. Életesemények időpontja és tervezett időpontja (n=104)

Életesemény (állítá- sok)	Bekövetkező (fő)	Beköv. Életkor év	Nem köv. be (fő)	Terv. életkor (év)	Nem vála- szolt (fő)
Először önállóan szórakozni menni.	71 (68,26%)	15,57	32 (30,77%)	17,51	1 (0,96%)
Először együtt járni valakivel.	78 (75,00%)	14,79	16 (15,38%)	17,54	10 (9,61)
Eldönteni, hogy milyen szakmád lesz.	84 (80,77%)	15,10	19 (18,27%)	17,7	1(0,96%)
Az első szakmai végzettséget megsze- rezni.	9 (8,65%)	18,00	83 (79,81%)	19,11	2 (1,92%)
Befejezni a tanulmá- nyaidat.	8 (7,69%)	18,12	96 (92,30%)	20,55	-
Elköltözni, függetle- nül élni a szüleidtől.	7 (6,73%)	17,85	96 (92,30%)	21,64	-
Először rendes állás- ban dolgozni.	9 (8,65%)	18,11	95 (91,34%)	21,08	-
Megházasodni.	5 (4,72%)	18,6	88 (83,01%)	25,49	11 (10,57%)
Gyermekeket vállalni.	5 (4,72%)	18,25	85 (80,19%)	27,01	14 (13,46%)
Önállóan lakást szerezni.	3 (2,83%)	15,00	100(94,34%)	24,4	31 (0,96%)

5.4.4. Célok

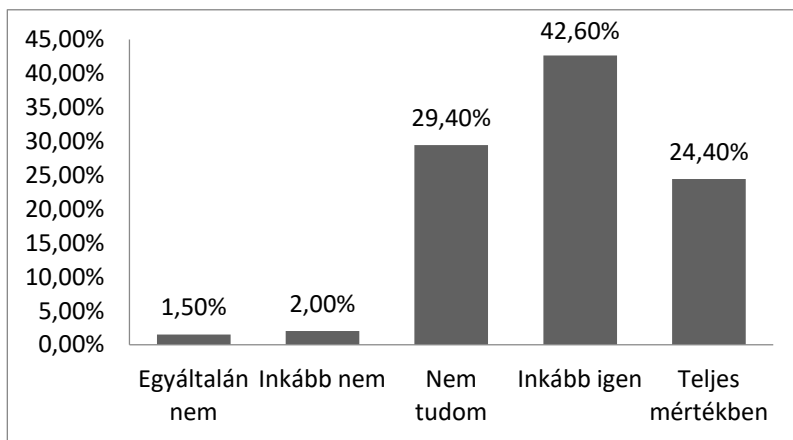
A vizsgálatunk során megvizsgáltuk a résztvevők célok elérésébe vetett bizalmát a közeljövőre vonatkozóan. A válaszadók egy 5 fokú Likert-skálán értékelték, hogy mennyire bíznak céljaik elérésében. Az eredmények azt mutatják, hogy a résztvevők többsége optimista a céljai elérésével kapcsolatban. A válaszadók közül 24,4% teljes mértékben bízik abban, hogy eléri a céljait. Az inkább igen választ jelölték meg a legtöbben, ami azt mutatja, hogy a résztvevők nagy része bizakodó, de nem teljesen biztos a céljai elérésében. Ezen kívül a résztvevők 29,4%-a nem tudta eldönteni, hogy eléri-e a céljait vagy sem. Kevesen gondolták úgy, hogy nem érik el a céljaikat: a válaszadók mindössze 2%-a válaszolt inkább nem, és csupán 1,5%-uk választotta az egyáltalán nem opciót. Összességében elmondható, hogy a résztvevők nagy része inkább bizakodóan tekint a céljai elérésére a közeljövőben, bár néhányan bizonytalanok, és nagyon kevesen vannak, akik nem bíznak céljaik megvalósításában.

A munkában arra is kíváncsiak voltunk, hogy a résztvevők mennyire tartják magukat sikeresnek. Ezt szintén egy 5 pontos Likert-skálán értékeltük. Az eredmények hasonló tendenciát mutatnak, mint a célok elérésébe vetett bizalom esetében, és egy optimistább kép rajzolódik ki.

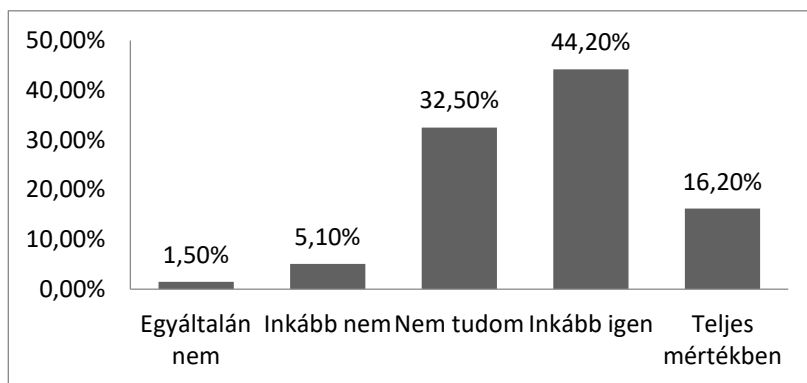
A válaszadók 16,2%-a teljes mértékben sikeresnek tartja magát. A "inkább igen" opciót a résztvevők 44,2%-a választotta, ami azt jelzi, hogy a többség inkább sikeresnek érzi magát, de nem teljesen biztos ebben. A válaszadók 32,5%-a bizonytalan volt a saját sikerességét illetően, és a "nem tudom" választ jelölte meg. Kevesen gondolták úgy, hogy kevésbé sikeresek: a válaszadók 5,1%-a "in-

kább nem" tartja magát sikeresnek, míg 1,5%-uk "egyáltalán nem" érzi magát sikeresnek. Összességében elmondható, hogy a résztvevők többsége optimistán tekint saját sikerességére, bár egy jelentős része bizonytalan ebben a kérdésben, és csak egy kisebb csoport érzi magát kevésbé sikeresnek.

A vizsgálat során kitértünk a munkacélokra is. A megkérdezett roma fiatalok 58,3%-a a magán- vagy üzleti szférában szeretne elhelyezkedni, 13,6%-uk a civil szektorban, 3,9%-uk az állami szektorban, míg 24,3%-uk egyik említett szektorban sem kíván dolgozni.

2. ábra
A fiatalok önértékelése céljaik eléréséről

3. ábra
Roma fiatalok önértékelése a sikeresség tekintetében

5.5. Dél-alföldi roma fiatalok kulturális hagyományai

Vizsgálatunkba feltérképeztük azt is, hogy a résztvevők családjában mennyire tartják a roma hagyományokat. Az eredmények azt mutatták, hogy a válaszadók 46,2%-ának a családja követi a roma/cigány tradíciókat, és fiatal válaszadónak is fontosak ezen hagyományok. Ezzel szemben a válaszadók 14,7%-a szerint bár a családjuk tartja a hagyományokat, számukra ezek nem fontosak. Ők inkább passzívan vesznek részt a hagyományok megőrzésében, és nem tulajdonítanak nekik különösebb jelentőséget. Egy másik csoport, a válaszadók 16,2%-a, nem tartja a roma hagyományokat, de érdeklődést mutat irántuk. Ezek a résztvevők nyitottak lennének arra, hogy többet megtudjanak és esetleg beépítsenek bizonyos elemeket mindennapi életükbe. Végül, a válaszadók 22,8%-a sem nem tartja, sem nem érdeklődik a roma hagyományok iránt. Számukra ezek a hagyományok nem bírnak jelentőséggel, és nem kívánnak részt venni azok megőrzésében vagy újbóli felfedezésében. Összességében az eredmények arra utalnak, hogy a roma hagyományok fontossága és megőrzése változó mértékben van jelen a résztvevők családjaiban, ahol a többség számára fontosak, de van egy jelentős csoport, amely nem érdeklődik irántuk.

A további eredmények alapján a válaszadók mindössze 37,1%-a beszéli a roma/cigány nyelvet. Ez azt mutatja, hogy bár a hagyományok megőrzése és fontossága jelentős szerepet játszik a résztvevők egy részének életében, a nyelv használata ennél jóval kevésbé elterjedt. Az adatok alapján a résztvevők közel fele számára a hagyományok fontosak és jelen vannak a mindennapi életben, ugyanakkor a nyelvhasználat sokkal korlátozottabb, és csupán a résztvevők egy kisebb része beszéli aktívan a roma/cigány nyelvek egyikét.

5.5. Vallott és praxis értékpreferencia

Vizsgálatunk eredményei azt mutatják, hogy a résztvevők számára a családi biztonság a legfontosabb érték, amelyet az 5 fokú Likert-skálán 4,84-es átlagpontszámmal értékelték. Ezt szorosan követi a boldogság és az anyagi jólét, mindkettő 4,8-as pontszámmal, jelezve, hogy az emberek számára az egyéni jólét, lelki elégedettség és az anyagi biztonság kiemelkedően fontos.

A szabadság is nagyon magas pontszámot kapott (4,78), ami arra utal, hogy a személyes szabadság és önrendelkezés szintén lényeges érték a résztvevők számára. Az egyenlőség 4,79-es pontszáma azt mutatja, hogy a társadalmi egyenlőség és igazságosság nagy jelentőséggel bír. Az élvezetes élet és az igaz barátság egyaránt 4,76-os értékelést kaptak, jelezve, hogy a résztvevők számára az élet minősége és az emberi kapcsolatok nagyon fontosak.

A társadalmi rend és a közbiztonság is jelentős szerepet játszanak a résztvevők életében, 4,68-as és 4,66-os pontszámmal. A béke értékelése 4,64, ami azt mutatja, hogy a résztvevők értékelik a békés és konfliktusmentes életet. Az emberek közötti elfogadás 4,61-es pontszáma azt jelzi, hogy a tolerancia és az elfogadás szintén fontos értékek.

Az elvégzett munka öröme 4,59-es értékelése arra utal, hogy a résztvevők számára fontos az elvégzett munka iránti elégedettség. Az igaz szerelem 4,45-ös pontszáma azt jelzi, hogy bár fontos, kevésbé prioritásos, mint a korábbi értékek. A hagyományok tisztelete kapta a legalacsonyabb értékelést (4,23), ami arra utal, hogy a résztvevők számára kevésbé fontos a hagyományok tisztelete a többi értékhez képest.

Összességében a vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a résztvevők körében az univerzális értékek (pl.családi biztonság, boldogság, egyenlőség, igaz barátság, béke) és a posztmaterális értékek (pl.szabadság, élvezetes élet) kiemelt fontossággal bírnak. Az anyagi jólét szintén nagy prioritást élvez, míg a tradicionális értékek, különösen a hagyományok tisztelete, kevésbé hangsúlyosak. Az összes vallott érték preferencia-sorrendben történő csoportosított listáját a 3. táblázat szemlélteti.

A vallott értékek mellett a praxis értékeket is megvizsgáltuk. Ehhez Connor-Davidson Reziliencia Skálájának egy rövidített változatát használtuk, ami bár eredetileg a reziliencia mérésére készült, hasznos lehet a személyes értékpreferenciák és praxisértékek felmérésére is, tekintettel azon jellemzőkre és meggyőződésekre, amelyek fontosak az egyén számára az életben. Az eredményekben a közeli kapcsolatok fontossága kiemelkedik, és ez az egyik legfontosabb praxis érték a mintában résztvevő romák körében. Ezt követően az alkalmazkodóképesség, a stresszkezelés, a kitartás és a céltudatosság is fontosak. Az érzékek alapján történő cselekvés, az erős önbecsülés és az élet irányításának érzése viszont kevésbé hangsúlyos lehet a mintában. Praxis értékek preferencia-sorrendjét a 4. táblázat szemlélteti.

3. táblázat. Vallott értékek preferencia-sorrendje

Preferencia sorszám	Érték	Értékcsoport	Likert-skála érték
1.	Családi biztonság	Univerzális	4,84
2.	Boldogság	Univerzális	4,80
3.	Anyagi jólét	Materiális	4,80
4.	Szabadság	Posztmaterális	4,78
5.	Egyenlőség	Posztmaterális	4,79
6.	Kellemes élvezetes élet	Posztmaterális	4,76
7.	Igaz barátság	Univerzális	4,76
8.	Társadalmi rend	Tradicionális	4,68
9.	Közbiztonság	Univerzális	4,66
10.	Béke	Univerzális	4,64
11.	Másik személy elfogadása	Univerzális	4,61
12.	Elvégzett munka öröme	Tradicionális	4,59
13.	Igaz szerelem	Univerzális	4,45
14.	Hagyományok tisztelete	Tradicionális	4,23

4. táblázat. Praxis értékek preferencia-sorrendje állításonként

Praxis érték	Állítás	Likert-skála érték
Rugalmasság és alkalmazkodás	Képes vagyok arra, hogy alkalmazkodjak a változásokhoz.	3,17
Stresszkezelés megerősítése	A stresszel való megküzdés megerősít.	2,96
Határozott cselekvés	Mindig a legnagyobb erőbedobással cselekszem, mindegy, hogy miről van szó.	2,94
Kitartás	Amikor a dolgok reménytelennek tűnnek, akkor sem adom fel.	2,83
Koncentráció nyomás alatt	Tisztán gondolkodom és koncentrálok, amikor nyomás alatt vagyok.	2,82
Erős önértékelés	Erős emberként gondolok magamra.	3,17
Intuícióra való hagyatkozás	A megérzéseim alapján kell cselekednem.	2,83
Céltudatosság	Nagyon céltudatos vagyok.	3,03
Önirányítás	Úgy érzem, én irányítom az életemet.	2,87
Célok elérése	Dolgozom azért, hogy elérjem a céljaimat.	3,24
Kapcsolatok fontossága	Vannak közeli és biztonságot nyújtó kapcsolataim.	3,33
Hit és támogatás keresése	Néha a sors vagy Isten segíthet.	3,04
Önbizalom építése	A múltbeli sikerek önbizalmat adnak az új kihívásokhoz.	3,21
Problémamegoldásba vetett bizalom	Tapasztalataim alapján bízom abban, hogy ha problémával kerülök szembe, meg tudom oldani.	3,28

Összegzés

Eredményeinkből úgy tűnik, hogy a résztvevő roma fiatalok oktatási helyzete közepes képet mutat, gyenge szocio-ökonómiai háttérrel társulva. Fejes (2007) szerint az eredménytelenség nemcsak a hátrányos helyzetből adódhat, hanem az etnikai hovatartozás miatt is kialakulhat, például a rejtett tanterv és a roma és nem roma iskolások életkörülményei közötti lényeges különbségek miatt. A saját

vizsgálatunkban is kimutattuk, hogy szignifikánsan jobban teljesítettek a nem roma tanulók, ami alátámasztja azt az állítást, hogy az etnikai hovatartozásnak komoly befolyása van az oktatási eredményekre. Bízató azonban, hogy a résztvevők 23,4%-a tervezi, hogy a jövőben felsőoktatásban fog tanulni. Ez arra utal, hogy bár vannak kihívások, vannak azért reményteljes jelek és ambíciók is a roma fiatalok körében.

A résztvevők közösségében jelentős mértékű kortársakkal való aktív időtöltés tapasztalható, miközben kiemelkedő időt töltenek a képernyő előtt is. Míg Bíró-Nagy és Szabó (2021) munkájában a napi 5 óránál többet okoseszközökkel foglalkozó résztvevők aránya 8% körül volt, addig a jelen tanulmányban résztvevők 20%-a tartozik ebbe a kategóriába. Szabó-Prievara és Tarkó (2023) jól összefoglalja az internet túlzott használatának következményeit: elszigetelheti az embert a valós társas helyzetektől, növelheti a magányosság érzetét és depressziós tüneteket idézhet elő. Emellett növelheti a szociális szorongást és elősegítheti a magatartásbeli problémák kialakulását, nehezítve ezzel a társas kapcsolatok kialakítását. A túlzott online jelenlét hajlamosíthat az egészségtelen életmódra, mint a testmozgás, házimunka és alvás elhanyagolása. E kockázati tényezők közül több már a saját mintánkban is kimutatható, kiemelkedően az egészséggel kapcsolatban: szignifikáns kapcsolatot találtunk a képernyő előtt eltöltött idő és az esetlegesen jelentkező fájdalmak (pl. fej, nyak, hát, derék) között.

A megkérdezett fiatalok magas hányada szeretne megházasodni (határozottan igen 46,7%; inkább igen 31,5%), ami hazai viszonylatban meglehetősen jelentős arány. Bíró-Nagy és Szabó (2021) Magyar Ifjúsági Felmérésében a válaszadók kevésbé határozottan támogatták a házasságot. A résztvevők családalapítási kedve is magasnak tekinthető (77%), ugyanakkor a tervezett gyermekszám alacsony (1,7) körökben.

Az értékpreferenciák vizsgálata sokat elárulhat egy társadalom vagy egy adott csoport értékrendjéről és prioritásairól. Vizsgálatunkban a roma hagyományok és a nyelv megőrzése különböző mértékben van jelen a résztvevők körében, ahol a hagyományok iránti elkötelezettség nagyobb, mint a nyelv használata. A vizsgálatba bevont roma fiatalok több mint fele azonban nem tartja fontosnak a roma-cigány hagyományokat, illetve egyáltalán nem követi azokat. Ugyanakkor a résztvevők számára különösen fontosak az univerzális értékek (mint például a családi biztonság, a boldogság, az egyenlőség, az igaz barátság és a béke) és a posztmaterális értékek (mint például a szabadság és az élet élvezete). Jancsák (2015) munkájában nagy hangsúlyt kaptak szintén ezek az értékcsoportok, ugyanakkor a materális értékek a saját mintánkban magasabb prioritási helyen szerepeltek, mint az említett munkában. Ennek egyik magyarázata lehet, hogy az említett tanulmányban a „gazdagság” kifejezés van használatban, míg jelen munka az „anyagi jólét” fogalmával dolgozik. Úgy tűnik, hogy ez a két kifejezés különböző módon érzékelhető és értelmezhető a fiatalok számára. A nyelvi különbség hozzájárulhatott ahhoz, hogy a materális értékek magasabb prioritást kaptak a mi mintánkban. Trásy (2023) tanulmányában hasonló megfigyelés tehe-

tő: míg a gazdagságot a résztvevők alacsonyabbra értékelték, addig az anyagi biztonságot magasabb prioritásként kezelték. A szerző szerint a válaszadók számára nem feltétlenül egyértelmű a kapcsolat a vagyon és az anyagi biztonság között, amit a gazdagságra adott alacsonyabb átlagpontoszám is jelez.

A kutatás limitáció között azonosítottuk, hogy a nem reprezentatív minta és a kényelmi mintavétel, valamint az alkalmazott Likert-skálás kérdések korlátozták az eredmények általánosítását. Ennélfogva tervezzük a kvalitatív adatgyűjtést, majd egy nagyobb elemszámú vizsgálatot. Az ezt követő, kiterjesztett munka a holisztikus társadalomtudományi kutatási eredmények alátámasztására szolgál majd a közösségek, önkormányzatok és oktatási intézmények fejlesztéséhez, valamint a kulturális, oktatási és képzési szolgáltatások hatékony meghatározásához.

Irodalom

- Abubakar, A., van de Vijever, F., Alonso-Aribol, I., He, J., Adams, B., Aldhafri, S., Tair, E. (2015). Measurement Invariance of the Brief Multidimensional Student's Life Satisfaction Scale Among Adolescents and Emerging Adults Across 23 Cultural Contexts. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 34(1), 28–38.
- Bathó, E., & Fejes, J. B. (2013). Többségi, hátrányos helyzetű és sajátos nevelési igényű 8. évfolyamos tanulók jövőképe. *Iskolakultúra*, 23(7-8), 3-16.
- Bhabha, J., Fuller, A., Matache, M., Vranješević, J., Chernoff, M. C., Spasi, B., & Ivanis, J. (2017). Reclaiming adolescence: A Roma youth perspective. *Harvard Educational Review*, 87(2), 186-224.
- Bernát, A. (2014). *Leszakadóban: a romák társadalmi helyzete a mai Magyarországon*. In T. Kolosi & I. G. Toth (Eds.), *Társadalmi riport 2014* (pp. 246-264). TARKI Social Research Institute.
- Bihari, I.(2021). Az iskolai szegregáció szerepe a hátrányos helyzetű gyermekek és fiatalok lemaradásában. *Acta Medicinae et Sociologica* 12 (32), 67–88.<https://doi.org/10.19055/ams.2021.05/31/4>
- Bíró-Nagy, A. & Szabó, A. (2021) *Magyar Fiatalok 2021. Elégedetlenség, polarizáció, EU-pártiság*. Friedrich-Ebert-Stiftung, Budapest. ISBN 978-615-6289-10-0
- Bocsi, V., & Csokai, A. (2015). Roma fiatalok munkaértékei. *Metszetek*, 4 (4). DOI: 10.18392/metsz/2015/4/1
- Brown, W. T., & Jones, J. M. (2004). The substance of things hoped for – A study of the future orientation, minority status perceptions, academic engagement,

- and academic performance of black high school students. *Journal of Black Psychology*, 30(2), 248–273.
- Csapó, B., Fejes, J. B., Kinyó, L. & Tóth, E. (2014). Az iskolai teljesítmények alakulása Magyarországon nemzetközi összehasonlításban. In: Társadalmi Riport 2014. TÁRKI, Budapest, Magyarország, pp. 110-136.
- Dorottya, G., & Noémi, G. (2019). Két szék között: Roma fiatalok identitásválságai. *Erdélyi társadalom*, 17(2), 63-81. <https://doi.org/10.17177/77171.231>
- Elek, Zs. R. (2022). Tinédzserkori gyermekvállalás és iskolai lemorzsolódás - Egy fiatalokkal végzett részvételi akciókutatás módszertani tapasztalatai. *Párbeszéd*, 9(1).
- Farkas, M. (2017). Cigány gyermekek útja a felsőoktatásig, az értelmiségivé válásig. In: Laki, I., Olasz, L., Sánta, T., & Szabó, P. (szerk.) Tanulmányok a társadalomról III. A Szegedi Tudományegyetem JGYPK Alkalmazott Társadalomismereti és Kisebbségpolitikai Intézet valamint ETSZK Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék tudományos diákköri munkái. Belvedere Meridionale Kiadó – SZTE Polgáriért Alapítvány, Szeged. 7–24.
- Fehérvári, A., & Liskó, I. (2006). Az Arany János Program tanulói. *Iskolakultúra*, 16(7-8), 63-75.
- Fejes, J. B., & Szűcs, N. (Eds.). (2018). *Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Motiváció Oktatási Egyesület.
- Forray, R. K. (2014). A diploma felé. *Iskolakultúra*, 24(9), 72-85.
- Forray, R., K. (2022). Romológia. Kutatástól az oktatásig. Gondolat Kiadó Kör Kft. Pécs.
- Gulyás, K. (2022). Roma/cigány fiatalok pályaválasztási preferenciái. *Acta Medicinæ et Sociologica*, 13(34).
- Gábos, A., Tátrai, A., B. Kis, A., & Szivos, P. (2016). Anyagi depriváció Magyarországon 2009-2015. In T. Kolosi & I. G. Tóth (Eds.), *Társadalmi riport 2016* (pp. 130-150). TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt.
- Halman, L., Reeskens, T., Sieben, I., & Zundert, M. van. (2022). Atlas of European Values. Open Press TiU. DOI: 10.26116/p8v-tt12
- Hablicsek L. 2007: A roma népesség iskolázottságának területi alakulása: tények és becslések. *Kisebbségkutatás*, 16., 4., pp. 729-766
- Hepworth, K. (2012). Abject citizens: Italian “Nomad Emergencies” and the deportability of Romanian Roma. *Citizenship Studies*, 16(3-4), 431–449.
- Hofmann, N. (2019). “Dawn of Learning! Sinti and Roma in Germany”, Óhidý, A. & Forray, K.R. (Ed.) *Lifelong Learning and the Roma Minority in Western and Southern Europe*, Emerald Publishing Limited, Bingley, 27-44

- Homoki, A. (2010). Roma tinédzserek jövőképe néhány Békés megyei településen. In: *Eltérő bánásmódot igénylő gyerekek a magyar közoktatásban*. Szerk.: Karlovitz J. T., Neveléstudományi Egyesület, Budapest, 37-54. Neveléstudományi Egyesület Kiskönyvtára, ISSN 2061-5329; 4. ISBN: 9789638842251.
- Inglehart, R. F. (2021): *Religion's Sudden Decline. What's causing it, and what comes next*. Oxford University Press ISSP: Audrone Telesiene and Matthias Gross: *Green European : Environmental behaviour and attitudes in Europe in a historical and cross-cultural comparative perspective*. Abingdon/New York: Routledge, 2017
- Kapitány, Á., & Kapitány, G. (2015). The semiotic dimensions of vertical social (self)classification. *Semiotica*, 205, 243-260.
- Kemény I., Janky B.(2004). Települési és lakásviszonyok. *Beszélő* 4, 96-111.
- Kende, A., Messing, V., & Fejes, J. B. (2021). Hátrányos helyzetű tanulók digitális oktatása a koronavírus okozta iskolabezárás idején. *Iskolakultúra*, 31(2), 76-97. DOI: 10.14232/ISKKULT.2021.02.76
- Kertesi G., & Kézdi G.(2006). *A hátrányos helyzetű és roma fiatalok eljuttatása az érettséghez. (Egy különösen nagy, hosszú távú költségvetési nyereséget biztosító befektetés)*. Budapest Working Papers on the Labour Market, 2006.
- Kolarz, P., Vinnik, A., Krcal, A., Ruiter, A., Beckers, D., Wijk, E., Karsten, E., Dijkstal, F., D'hont, J., Sutinen, L., Simmonds, P., Nausedaite, R., Cimatti, R. & Traag, V. (2022). *Impact study of the European Social Survey*. Technopolis Group.
- Központi Statisztikai Hivatal (2022). Népszámlálás 2022. Letöltés helye: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/>, Letöltés ideje: 2024. 04.01.
- OECD (2001), *Knowledge and Skills for Life – First Results from PISA 2000*, OECD, Paris.
- Óhidy, A. & Forray R., K. (2019, Ed.): *Lifelong Learning and the Roma Minority in Western and Southern Europe*, Emerald Publishing Limited, Bingley.
- Óhidy, A, Riddel, S. & Boutiuc-Kaiser (2022). Children's rights in European education. Dilemmas, challenges and implementation regarding Roma children in selected European countries – An introduction. *The Hungarian Educational Research Journal* 12(1), 1 -11.
- Orsós, A. (2015). *A cigány/roma nemzetiségi oktatás*. PTE, Pécs.
- Pénzes, J., Tátrai, P. & Pásztor, I. Z. (2018). A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. *Területi Statisztika*, 58(1), 3–26
- Piaget, J. & Inhelder, B. (2004). *Gyermekek lélektan*, Budapest, Osiris.

- PISA (2013). PISA 2012 results: Excellence through equity: Giving every student the chance to succeed OECD Publishing
- Roth, M., & Sergiu-Lucian, R. (2013). Vulnerabilities built in the identities and future orientation of Roma children and youth. *Philobiblon*, XVIII(2-3), 374-388.
- Schwartz, S. H. (2005). Basic Human Values: Theory, Methods and Application. *Revue Française de Sociologie*, 47(4), 929-968;977;981-982;985.
- Seginer, R. (2009). Future Orientation. Developmental and Ecological Perspectives. Springer, US
- Szabó, T., Lukács, J. Á., Komolafe, C., & Pethesné, D. B. (2022). „Nekem hát csak ez az egy kis szűk út van, és azt hogy adhatnám már fel? Sehogy.”: Roma egyetemisták jövőképe. Máltai tanulmányok: A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Tudományos Folyóirata, 4(2), 82-96.
- Szabó-Prievara, D. K., & Tarkó, K. (2023). A problémás mértékű internethasználat gyermekek körében – az Internet Addiction Test for Families (IAT-F) magyar nyelvű alkalmazása. *Iskolakultúra*, 33(1–2).
- Szalai, J. (2008). Széttartó jövőképek. *Esély*, 2008, (2).
- Szakolczai, Á. (1982). A cigányság értékrendjének sajátosságai. *Szociológia*, 4., 521–533.
- Telesiene, A. & Gross, M. (2017). *Green European – Environmental behaviour and attitudes in Europe in a historical and cross-cultural comparative perspective*. Routledge, Abingdon/New York
- Trásy, L. (2023). Romák a társadalomban: Értékkutatás a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei roma lakosság körében. *Kapocs*, 1.
- Trendl, F. (2021). Socialisation and the education of the roma in hungary. In: Orsós, Anna (ed.): *The role of romani studies in higher education: a collaborative project between the University of Pécs and the University of Prešov*. PTE, Pécs. 101-112.
- Varga, A., Csovcsis, E. (2021). Equality of opportunity and accumulated capital. In: Orsós, A (ed.): *The role of romani studies in higher education: a collaborative project between the University of Pécs and the University of Prešov*. PTE, Pécs. 113-122.
- Váriné Sz. I. (2004). A jövőorientáció kutatása a szociálpszichológiában. *Pszichológia*, 24(4), 429-452.
- Zolnay, J. (2015). A roma diákok esélyei a közoktatásban In: Orsós Anna (szerk.): *A romológia alapjai*. PTE BTK Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Wlislócki Henrik Szakkollégium, Pécs.